

Rezumat

Venit minim pentru toate vârstele: accent pe persoanele în vârstă Proiect ETUI (Institutul European al Sindicatelor / CES (Confederația Europeană Sindicală))

David Natali și Andrea Terlizzi

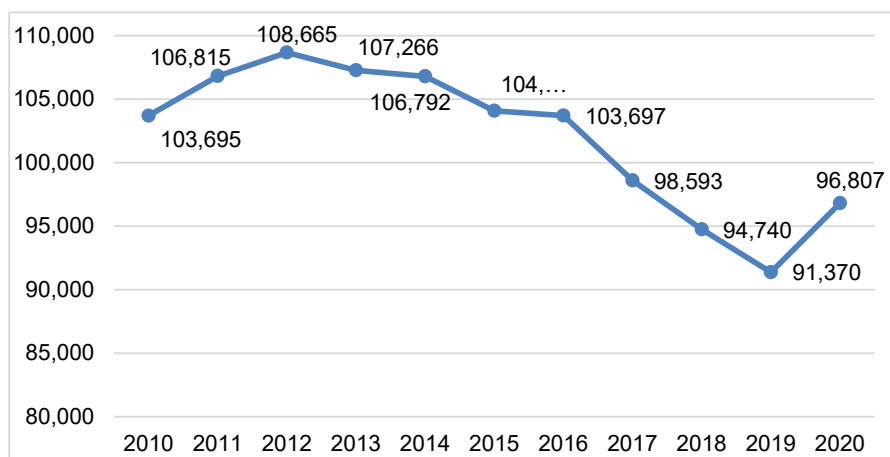
Școala de Studii Avansate Sant'Anna Pisa

Ca răspuns la cererea de oferte propusă de Institutul European al Sindicatelor (ETUI) privind "Venitul minim garantat la toate vârstele", cercetarea explorează dimensiunile-cheie ale "sărăciei la vârste înaintate" în trei etape: 1. colectarea de informații privind riscurile de sărăcie în Europa și pe grupe de vârstă (de exemplu, între populația de vârstă activă și cea vârstnică) pentru a evalua modul în care sunt afectate de sărăcie atât persoanele aflate la vârsta activă, cât și cele aflate la vârsta pensionării; 2. evaluarea sistemelor de pensii minime din Europa (comparând aceste sisteme pentru persoanele vârstnice cu sistemele de venit minim pentru persoanele la vârsta activă), cu unele informații privind eficacitatea acestora; și 3. definirea unor strategii politice la nivelul UE pentru a oferi persoanelor vârstnice o protecție eficientă a venitului minim pentru a duce o viață demnă. Prezentul rezumat oferă o sinteză a principalelor rezultate ale cercetării.

1. Riscurile de sărăcie în Europa și pe grupe de vârstă

Sărăcia este un fenomen complex și multidimensional. În studiu, ne referim mai întâi la indicatori sintetici, cum ar fi indicatorul de risc de sărăcie sau excluziune socială (AROPE); indicatorul AROP privind sărăcia monetară; indicatori privind privațiunile materiale (privațiuni materiale severe și privațiuni materiale și sociale severe) și indicatori specifici privind accesul la bunuri (de exemplu, sărăcia energetică). Proiectul se referă apoi la anchete pentru a pune în lumină percepția riscurilor de sărăcie: sărăcia monetară și (lipsa) accesului la servicii sociale (de exemplu, nevoile medicale nesatisfăcute). Din astfel de surse, echipa de cercetare a extras informații pentru toate țările, grupele de vârstă și genurile.

Figura 1. Persoane expuse riscului de sărăcie sau excluziune socială, UE-27, 2010-2020 (mii de persoane). Sursa: date UE SILC (2022)

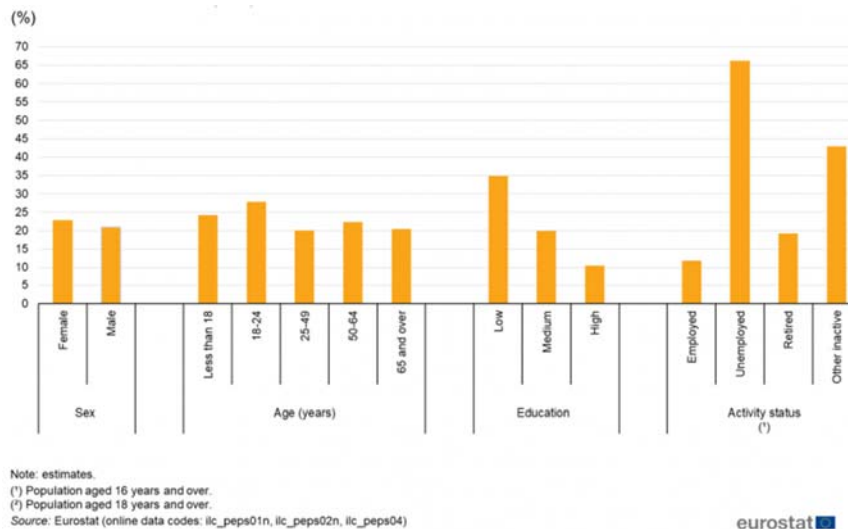

Datele arată că sărăcia este un risc persistent și larg răspândit în întreaga Europă, iar Covid-19 a agravat și mai mult problema.

În 2019, aproximativ 91 de milioane de persoane (dintre care 17,9 milioane erau copii cu vârste cuprinse între 0 și 17 ani) erau expuse riscului de sărăcie sau de excluziune socială în UE, cu aproximativ 17 milioane mai puțin decât vârful înregistrat în 2012 (Figura 1). Cu toate acestea, obiectivul social ambițios al Strategiei Europa 2020 de reducere cu 20 de milioane nu a fost atins. Cele mai recente date pentru 2020 indică o creștere până la 96,8 milioane de persoane în urma Marii Carantine și a pandemiei¹.

Proiectul pune de asemenea sub lumina reflectoarelor distribuția riscurilor de sărăcie: între țări (țările baltice și de sud-est prezintă cele mai mari riscuri, în timp ce în fiecare grup de țări - țările nordice, continentale, estice și sudice - există dovezi de diferențe pronunțate), grupe de vârstă (scăderea riscurilor de sărăcie pentru persoanele în vârstă) și gen (femeile de toate vârstele sunt mai degrabă supuse riscului de sărăcie decât bărbații)

Figura 2. Ponderea persoanelor expuse riscului de sărăcie sau excluziune socială, în funcție de caracteristicile socio-economice în UE. Sursa: Eurostat (2022)

Grupele de vârstă tinere (până la 25 de ani) sunt cele mai expuse riscului de sărăcie sau excluziune socială, în timp ce persoanele de peste 64 de ani prezintă riscuri mult mai mici. Cu

toate acestea, grupurile de vârstă mai înaintată nu sunt scutite de acest risc, iar situația se înrăutățește în contextul pandemiei (figura 2). Datele recente² confirmă faptul că în timpul pandemiei: a) a crescut proporția persoanelor care întâmpină dificultăți în a se descurca, în special în cazul celor de peste 65 de ani; b) în rândul persoanelor în vârstă, persoanele de peste 75 de ani au o probabilitate mai mare de a avea venituri sub pragul sărăciei; c) persoanele în vârstă au probleme mai mari în ceea ce privește accesul la asistență medicală și socială (de exemplu, amânări și anulări ale consultațiilor medicale care nu au legătură cu COVID-19 din cauza măsurilor de limitare a pandemiei).

CONCLUZII PRELIMINARE:

După pandemie, cresc riscurile de sărăcie;

¹ EU-SILC (2022), https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Living_conditions_in_Europe_-_income_distribution_and_income_inequality

² Eurofound (2022) COVID-19 and older people: Impact on their lives, support and care. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

La prima vedere, vârstnicii par mai protejați; cu toate acestea, în urma Covid-19, persoanele în vârstă au probleme financiare și acces dificil la serviciile de sănătate; în rândul vârstnicilor, grupul de peste 75 de ani este deosebit de expus riscului de sărăcie.

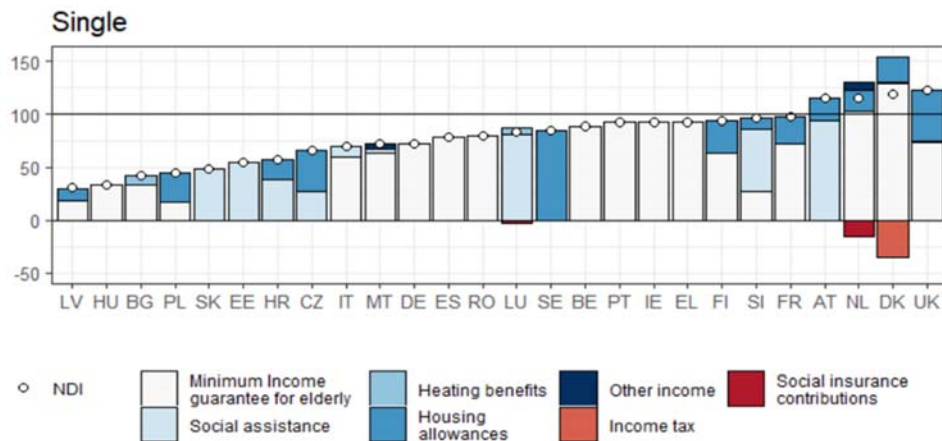
2. Garantarea venitului minim în statele membre ale UE

Garantarea venitului minim este de o importanță crucială în combaterea sărăciei. Și asta mai ales în cazul persoanelor în vârstă. Statele membre ale UE au instituit diferite tipuri de garanții de venit minim pentru persoanele în vârstă: o pensie forfetară (cvasi-) universală; și/sau o pensie minimă contributivă, supusă unor condiții de eligibilitate; și/sau prestații de asistență socială pentru persoanele în vârstă, în cele mai multe cazuri ca protecție de ultimă instanță a resurselor, sub rezerva verificării mijloacelor.

Prin urmare, în toate țările, protecția împotriva riscurilor de sărăcie la bătrânețe este asigurată printr-o combinație de sisteme: pensii contributive și necontributive, sisteme de asistență socială și transferuri în numerar pentru nevoi specifice (de exemplu, transport public, încălzire a locuinței etc.). Această complexitate duce adesea la unele probleme administrative.

Analize comparative recente arată că reformele de dinainte și de după pandemie au îmbunătățit protecția minimă a persoanelor în vârstă. Cu toate acestea, în majoritatea statelor membre ale UE, atât venitul minim, cât și pensiile minime se situează sub pragul sărăciei. Figura 3 arată gradul redus de eficacitate a venitului minim garantat pentru persoanele în vârstă care nu au acces la pensii contributive (gospodării singure).

Figura 3. Componentele de venit ale gospodăriilor de persoane vârstnice fără acces la pensii contributive sau prestații, exprimate ca procent de 60% din pragul de sărăcie al venitului median, 2018. Sursa: Marchal și Siöland (2019)

Harta riscurilor de sărăcie (indicatorul AROP) în UE arată trei grupuri de țări: țările nordice și cele din Europa Centrală și de Est cu riscuri scăzute (AROEPE între 6 și 12%); țările din Europa de Sud și Continentală cu riscuri medii de sărăcie (AROEPE între 13 și 18%); și cele cu riscuri ridicate de sărăcie (AROEPE peste 20%), țările baltice și din Europa de Sud-Est.

Din punct de vedere instituțional, sistemele nordice și olandeze de pensii universale (de amprentă beveridgeană) oferă un nivel mai ridicat de protecție împotriva riscului de sărăcie; sistemele bismarckiene indică performanțe diferite: acestea merg de la niveluri reduse de sărăcie pentru persoanele în vârstă (în Austria, Franța și Luxemburg) până la niveluri medii în Europa sudică (Italia, Spania și Portugalia) și Germania.

Atunci când comparăm protecția venitului minim pentru persoanele în vârstă activă (sub 65 de ani) cu cea pentru populația în vârstă (65 de ani și peste), putem distinge trei grupuri diferite de țări³:

- în aproximativ jumătate din țările europene, sărăcia la vârsta activă este mai mare decât în cazul populației în vârstă (Europa nordică, continentală și sudică);
- în alte câteva state membre, nivelul general de sărăcie este similar între ambele grupe de vârstă (Irlanda);
- în cel de-al treilea grup, observăm un nivel de sărăcie la vârstnici mai ridicat decât cel al populației în vârstă activă (de exemplu, țările baltice; țările din sud-est).

CONCLUZII PRELIMINARE:

Capacitatea de a proteja persoanele în vârstă împotriva riscului de sărăcie variază foarte mult între statele membre ale UE, dar în cea mai mare parte a țărilor UE, venitul minim garantat se situează sub pragul sărăciei;

pentru a reduce sărăcia severă în rândul populației pensionate, este esențial un venit minim garantat;

Ceea ce contează cel mai mult este combinația de transferuri monetare și furnizarea de servicii pentru a aborda numeroasele dimensiuni ale riscului de sărăcie.

3. Perspective pentru o strategie la nivelul UE privind venitul minim garantat

Proiectul demonstrează recunoașterea generală a necesității unei strategii a UE pentru a sprijini acțiunile statelor membre în vederea garantării unui venit minim adecvat pentru cetățenii lor. UE s-a angajat în acest sens - prin Carta drepturilor fundamentale a UE, prin Pilonul european al drepturilor sociale (EPSR) și în mai multe documente de politică - pentru a consolida coeziunea socială și a contribui la îmbunătățirea sustenabilității proiectului european.

Atât dezbaterile științifice, cât și cele politice recente s-au axat pe trei aspecte principale: contextul politic (favorabil) în urma Covid-19; temeiul juridic și forma posibilă a intervenției UE în acest domeniu; și necesitatea unei monitorizări mai eficiente a riscurilor de sărăcie și a eficacității protecției venitului minim în toate statele membre ale UE.

Pentru mulți analiști, pandemia a reprezentat un nou impuls pentru o strategie a UE de combatere a sărăciei. O vastă coaliție de factori de decizie politică și de părți interesate a subliniat necesitatea unei strategii paneuropene coerente. În schimb, mulți analiști au detectat o turnură a priorităților UE în ceea ce privește agenda socială în direcția unor

³ Ebbinghaus, B. (2021), *Inequalities and poverty risks in old age across Europe: The double-edged income effect of pension systems*, *Social Policy and Administration*, 55, 440-455.

salarii minime mai mari, a unor sisteme de venit minim mai eficiente, a unor sisteme de impozitare mai progresive și a unei regândiri generale a echilibrului dintre ceea ce este oferit de stat și ceea ce este lăsat în principal „forțelor pieței”. Cu toate acestea, proiectul arată o rezistență persistentă la transformarea cadrului UE în unul obligatoriu.

Acest lucru este evident în dezbaterile în curs privind temeiul juridic al unei directive-cadru a UE. În timp ce mulți se uită la articolul 153 alineatul (1) litera (c) privind securitatea socială și protecția socială a lucrătorilor, alții propun articolul 153 alineatul (1). 153 alineatul (1) litera (h), privind integrarea celor excluși de pe piața muncii, și articolul 175 privind coeziunea socială. Indiferent de acestea, Comisia a optat pentru o recomandare a UE, așa cum se subliniază în Planul de acțiune EPSR convenit în 2021 și pentru punerea în aplicare a Cererii de Informații pentru elaborarea aceleiași Recomandări.

Deși există dovezi de conflicte cu privire la instrumentele pentru cadrul UE privind protecția venitului minim, există un consens general cu privire la necesitatea unei monitorizări mai eficiente. Acesta este cazul pentru nevoia unor noi indicatori care să ofere dovezi privind natura multidimensională a riscurilor de sărăcie (în special pentru persoanele în vârstă). Se așteaptă ca acest lucru să îmbunătățească tabloul de bord social, coordonarea mai eficientă a strategiilor membrilor și convergența ascendentă a condițiilor de muncă și de viață în Europa (așa cum a solicitat CES⁴). Proiectul a furnizat un rezumat al propunerilor pentru o monitorizare mai eficientă, inclusiv ideea noului indicator Extended Headcount Ratio (EHC)⁵.

CONCLUZII PRELIMINARE:

Mulți practicieni, părți interesate și analiști sunt de părere că recomandarea UE reprezintă un pas preliminar util, dar sunt necesare eforturi suplimentare pentru a îmbunătăți accesul la venitul minim garantat și caracterul adecvat al acestuia în UE;

O monitorizare mai eficientă și stabilirea de noi indicatori sunt esențiale pentru coordonarea strategiilor statelor membre.

⁴ "Contribuția CES Contribuții privind dreptul la sisteme de venit minim adecvat, accesibile și eficiente (2020). Adoptată la ședința extraordinară a Comitetului Executiv din 23 septembrie 2020

⁵ Goedemé, T.; Decerf, B.; Van der Bosh, K. (2022), A new poverty indicator for Europe: The extended headcount ratio, *Journal of European Social Policy*, 1.15.